

Szeptuchy jako element specyfiki ludowej religijności prawosławia na Podlasiu

Streszczenie

Przedmiotem niniejszej rozprawy doktorskiej jest zjawisko szeptuch oraz medycyny ludowej w świadomości prawosławnych mieszkańców powiatów hajnowskiego i bielskiego w województwie podlaskim, a także stosunek Cerkwi prawosławnej i jej przedstawicieli do tego zjawiska.

Praca porusza problematykę szeptuch jako zjawiska specyficznego dla kultury ludowej. Szeptuchy są elementem religijności ludowej prawosławia na Podlasiu i wywodzą się ze specyfiki badanego terenu jako pogranicza kulturowego, religijnego i językowego. Ponadto problematyka pracy dotyczy stosunku Cerkwi prawosławnej w Polsce do badanego zagadnienia. Duchowieństwo na Podlasiu nie zajmuje jednoznacznego stanowiska wobec szeptuch. Niektórzy przedstawiciele Cerkwi na badanym obszarze uznają działania szeptuch za magię – fenomen, którego istnienia prawosławie nie neguje, uważa jednak za groźny i szkodliwy dla człowieka. Większość duchownych prawosławnych nie porusza tego tematu publicznie, rozmowy o szeptuchach ograniczają oni do odpowiadania na pytania wiernych.

Analiza badanego zjawiska i jego powiązań z prawosławną społecznością, z której się wywodzą, opiera się na teorii przedstawionej w pierwszych czterech rozdziałach pracy. W rozdziale pierwszym przedstawione zostały cele i przedmiot pracy, a także metody badawcze. W drugim rozdziale ukazano charakterystykę terenu badań i badanej społeczności, czyli osób prawosławnych w powiatach hajnowskim i bielskim w województwie podlaskim. Nakreślony został zarys historii osadnictwa na Podlasiu, podstawowe wyznaczniki tożsamości narodowej, religijnej i językowej badanej społeczności, a także główne rysy cechujące prawosławie na Podlasiu.

W trzecim rozdziale teoretycznym zaprezentowano konceptualizację pojęć magii i religii oraz ukazano historyczne i kulturowe uwarunkowania używania tych pojęć jako narzędzi badawczych. Wskazano ponadto na potrzebę podejścia emicznego w badaniu zjawiska szeptuch, czyli uwzględnienia perspektywy badanych w tworzeniu koncepcji i teorii badawczych.

W ostatnim rozdziale teoretycznym wyjaśniono terminy związane z pojęciem ludowości, takie jak kultura ludowa, religijność ludowa i medycyna ludowa. Przedstawiono ponadto podstawowe cechy ludowego obrazu świata i jego znaczenie w medycynie ludowej.

Trzy rozdziały empiryczne powstały przede wszystkim na bazie analizy wypowiedzi uzyskanych w trakcie przeprowadzonych badań: pogłębionych wywiadów i obserwacji uczestniczącej. Rozdział piąty prezentuje postać szeptuch na tle badanej społeczności, ukazuje ich rolę jako ludowych specjalistów od leczenia. Opisuje także problemy, dolegliwości i choroby, które leczy szeptucha.

W rozdziale szóstym scharakteryzowano rytuały słowne wykonywane przez szeptuchy, tak zwane rytuały zamawiania. Wskazano na słowo jako kluczowy element rytuału zamawiania, zanalizowano także pozostałe czynności, wykonywane przez szeptuchę.

Ostatni, siódmy rozdział pracy skupia się na przedstawieniu stosunku przedstawicieli Cerkwi prawosławnej na Podlasiu do badanego fenomenu. Zaprezentowane zostało stanowisko duchowieństwa i badanych wobec szeptuch, nakreślone zostały także akceptowane w prawosławiu sposoby leczenia, oferowane wiernym jako alternatywa dla korzystania z usług szeptuch.

W podsumowaniu wskazano na rolę i znaczenie szeptuch w badanej społeczności jako ostatnich przedstawicieli i specjalistów medycyny ludowej. Podkreślono także wpływ kultury i tradycji prawosławnej na kształtowanie się i sankcjonowanie badanego zjawiska.